

O'QUVCHILARNING O'QUV BILISH FAOLIYATINI BAHOLASHDA PIRLS
XALQARO BAHOLASH DASTURIDAN FOYDALANISH

Allaberganova Nodira Karimberganovna

*Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani 27-maktabning boshlang'ich sinf
o'qituvchisi.*

Annotatsiya: *ushbu maqola ta'lim tizimini rivojlantirishda, mamlakatimizda olib borilayotgan innovatsion jarayonlar va PIRLS xalqaro tizimining o'quvchilar bilish faoliyatiga ta'siri haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *Texnologiya, kompetensiya, xalqaro tadqiqot, boshlang'ich sinf, uzluksiz ta'lim.*

Jahon miqyosida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini dunyo sivilizatsiyasi yutuqlari va axborot resurslari bilan tanishtirish, ta'lim jarayonini o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona hamkorligida tashkil etish boshlang'ich ta'lim modernizatsiyasining tub mohiyati hisoblanadi. Yangi O'zbekiston taraqqiyot ijrosiga bog'liq raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash, uzluksiz ta'limning asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lgan boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini sifatli ta'lim olishlari uchun sharoit yaratish, bilimlarni egallashni ta'minlovchi o'qitish metodlari, usullari va vositalarini tanlash hamda ta'lim jarayoniga tatbiq etish o'quvchilarning ongli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda egallangan bilimlarni amaliyot bilan bog'lay olish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

XXI asrga kelib O'zbekiston Respublikasi boshlang'ich ta'lim tizimida juda ko'p o'zgarishlar amalga oshirildi. Yangiliklarning kiritilishi ta'lim sifatini xalqaro talablar darajasiga yetkazishdan iborat. Hozirda ta'lim to'g'risida qabul qilinayotgan ko'plab me'yoriy-huquqiy hujjatlarning zahirida ham boshlang'ich ta'limga yangicha yondashuvni olib kirish va sifat samaradorlikni oshirish asosiy maqsad qilib belgilangan.

Jumladan: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi 2022-yil 28-yanvardagi 60-sonli Farmonida qator maqsadlar berilgan bo'lib, ta'limda qator zamonaviy yangiliklarni olib kirishga qaratilgan vazifalar belgilangan:

maktablarni rivojlantirish milliy dasturini joriy etish orqali xalq ta'limi tizimida qo'shimcha 1,2 million o'quvchi o'rni yaratilishi;

davlat oliy ta'lim muassasalariga akademik va moliyaviy mustaqillik berish, shu jumladan ular tomonidan mehnatga haq to'lash, xodimlar soni, to'lov-kontrakt miqdori va ta'lim shaklini mustaqil belgilash amaliyotini yo'lga qo'yish;

2026-yilga qadar 10 ta salohiyatli oliy ta'lim muassasasini QS va TNE xalqaro reytinglariga kirishga maqsadli tayyorlash;

yoshlar uchun ochiq va sifatli ta'limni ta'minlash, ta'limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal ta'lim olishini ta'minlash, hududlarda inklyuziv ta'lim rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish;

umumiy o'rta ta'lim muassasalarida darsliklarni yangilash dasturini amalga oshirilishi uchun Davlat budjetidan 605 mlrd so'm ajratilishi;

2026-yilga qadar o'quv dasturlari va darsliklarni ilg'or xorijiy tajriba asosida to'la qayta ko'rib chiqib, amalda joriy etish;

maktablarda ta'lim sifatini oshirish, pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish.

Dunyo miqyosidagi hozirgi globallashuv sharoitida ta'lim tizimiga pedagogik innovatsion texnologiyalarning keng miqyosda joriy qilinishi tufayli o'quvchilarning mantiqiy tahliliy, tanqidiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish orqali ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish rivojlantiruvchi ta'limning muhim jihati sifatida yosh avlodni jahon standarti talablariga javob berish darajasiga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etmoqdi. Shu bois bugun ta'lim jarayonining drayverlari hisoblanmish o'qituvchilardan o'quvchilarda zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish talab etilmoqda. "Xalqaro baholash tadqiqotlari PISA, PIRLS, TIMSS, EGRA va EGMA" fanining maqsadi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga xalqaro baholash dasturlari, xalqaro baholash dasturlarining turlari va o'tkazilish tendensiyalari, xalqaro baholash dasturlari talablari va ushbu dasturlarga boshlang'ich sinf o'quvchilarini tayyorlash metodikasi bo'yicha bilim berish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matnni o'qish va tushunish darajasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Matnni o'qish va tushunishga o'quvchilar 1-sinf dan boshlab o'rgatiladi. Ularni xalqaro baholash darajasini belgilovchi PIRLSga qanday tayyorlash kerak degan savol tug'ilishi tabiiy. Boshlang'ich sinf darsliklari va internetdan o'quvchining yoshiga mos kichik hikoya va ertaklarni, she'rlarni yoki axborot matnlarini olib, dars jarayoni vaqti o'qish darslarida hamda darsdan tashqari qo'shimcha mashg'ulotlarda matnni ifodali o'qish, matnning mazmunini tushunish malakalari shakllantirilib boriladi. Ayrim matnlar uyga vazifa qilib ham berilishi mumkin. Berilgan topshiriq matnlari asosida keyingi dars mashg'ulotida savol-javob va tahlillar o'tkaziladi. Matnni o'qigach, o'quvchilar matn mazmunini tushunish, xulosalar chiqarish, matn mazmunini tushuntirib berish, ma'lumotlarni izohlash, tahlil qilish, matn mazmunini baholash, matnda berilgan so'zlarni tahlil qilish, matn qurilishi yuzasidan berilgan savollarga javob bera olish ko'nikmalariga ko'ra baholanadi.

Bilamizki, hozirda maktablarimizda ona tili va o'qish darslari birlashtirilib, milliy o'quv dasturi asosida yagona "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslari joriy etildi. "Ona tili" va "O'qish" fanlarining integratsiyasi to'liq ta'minlanadi. Ona tili va o'qish savodxonligi fanida matnni o'qish va uning asosida mashq va topshiriqlarni bajarish orqli o'quvchida o'qish ko'nikmasi rivojlantiriladi hamda tilga oid ko'nikmalar shakllantirib boriladi. Ya'ni asosiy e'tibor so'z, uning ma'nolari, o'rindoshlari, qo'llanish o'rinlari, lug'at boyligi kabi tomonlarga qaratilgan. Matnlar va she'rlar bolaning ijtimoiy hayotga kirishib keta olishida ko'maklashadigan, ham badiiy va informativ,

ilmiyommabop uslubdagi matnlardan iborat. Tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun har bir mavzuga alohida topshiriqlar ishlab chiqilgan. Darslikda o'quvchilarning eng og'riqli muammosi bo'lgan og'zaki javob beriladigan alohida topshiriqlar ham ishlab chiqilgan.

Hozirgi vaqtda PIRLS tarifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda mano hosil qila olish qobiliyati hamdir. PIRLS yosh o'quvchilarning sinfda va sinfdan tashqari o'qishining ikkita maqsadiga qaratilgan: Bular: badiiy tajriba orttirish hamda ma'lumot olish va ulardan foydalanish uchun o'qishdir.

PIRLS o'qish maqsadlarining har birida to'rtta keng tushunish jarayonini birlashtiradi: diqqatni jamlash va aniq ko'rsatilgan malumotlarni topish, to'g'ridan-to'g'ri xulosalar chiqarish, g'oyalar va axborotni talqin qilish va uyg'unlashtirish, kontent va matn elementlarini baholash va tanqid qilish.

PIRLSda har bir matn parchasi yoki matn yuzasidan beriladigan savollar to'rtta tushunish jarayonini baholash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilar matndan ma'no hosil qilar ekan, ular aniq tushuntirilmagan g'oyalar yoki ma'lumotlarga nisbatan tushuntirishlar beradi.

Xulosalash o'quvchilarga matndan tashqariga chiqishga imkon beradi. Ko'pgina hollarda muallif matnni o'quvchining aniq yoki bevosita xulosa chiqarishi uchun yaratadi. O'quvchilar oddiy xulosalar bilan bir qatorda, matndagi g'oyalar va axborotlarni talqin qilishda va uyg'unlashtirishda aniq yoki umumiy manolarga etibor berishlari yoki tafsilotlarni umumiy mavzular va g'oyalar bilan bog'lashlari mumkin. To'liq javob berish uchun o'quvchidan barcha matnni yoki hech bo'lmaganda uning muhim qismlarini, shuningdek, matndan tashqaridagi fikrlarni yoki axborotni tushunish talab qilinadi.

PIRLS tadqiqotida ishlatiladigan matnlar tarkibi 1000 ta so'zgacha bo'lib, badiiy matnlar asosiy mavzuga ega, u berilgan matndan tashqari o'quvchi tomonidan umumlashtiriladigan, axborot matnlari o'quv materiallardan olinmagan mavzuni yoritib bergan bolishi kerak. Matnda hech qanday so'zlashuvga oid so'z yoki jargon ishlatilmaydi hamda ortiqcha texnik ifodalar olib tashlanadi. Matnning mazmuni 910 yoshdagi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi, ayrim madaniyatlarga juda xos bo'lgan mavzulardan chetlanishi, shuningdek, matn shu yoshdagi maktab o'quvchilari uchun qiziqarli va zavqli bo'lishi hamda o'quvchi uchun unchalik tanish bo'lmasligi lozim.

Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro solishtirma dasturlar natijalarning kompleks tahlillari, o'quvchilarning o'qish, tabiiy fanlar, matematik va ijodiy fikrlash savodxonligini baholash, xalqaro dasturlar metodologiyasi va baholash mezonlaridan milliy o'quv-uslubiy va o'lchov materiallarini yaratishda foydalanishga imkoniyat yaratib, mazkur muammoga oid yangidan-yangi tadqiqot ishlarini olib borishga muhim ahamiyat kasb etadi.

Bizga ma'lumki, turli mamlakatlarda o'tkazilgan PIRLS tadqiqotining natijalari pedagogik hamjamiyat tomonidan keng muhokama qilinmoqda.

Boshlang'ich bitiruvchi sinf o'quvchilarining yutuqlari va ular tomonidan erishilgan natijalarni monitoring qilish mexanizmlari joriy etilmoqda, o'quv texnologiyalari va boshlang'ich maktab o'quvchilarining o'quv yutuqlariga qo'yiladigan talablar yanada takomillashtirish uchun ko'rib chiqilmoqda.

Xalqaro test topshiriqlari asosida maktab o'quvchilari, pedagogik jamoalar va innovatsion o'qituvchilarning savodxonligini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar nafaqat o'quvchilarning ilmiy-savodxonlik yutuqlarini baholashga, balki birinchi navbatda o'qish madaniyati va ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu har bir mamlakatdagi yosh avlodning puxta va sifatli bilim olishi uchun muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2018-yil 8- dekabrda 997-sonli qarori.

2. Ismailov A. va boshq. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash. T.: «Sharq»-2019.

3. Rabbonayeva D. PIRLS tadqiqotlari uchun topshiriqlar to'plami. O'quv-uslubiy qo'llanma. Samarqand XTXQTMOHM. -2020

4. Jumayev M.E. Bolalarda matematika tushunchalarni shakllantirish nazariyasi.-T.: «Ilm-Ziyo», 2005,